

אופייה של האומה הזאת

היו שכינו את פרשת פקודי "פרשת רואה החשבון", כי כך היא מתחילה: במעין סיכום חשבונאי של הכספים והחומרים שהוקדשו למשכן. זו דרכה של התורה ללמדנו על הצורך בשקיפות פיננסית. אולם מתחת לפני השטח היבשים-משהו של סיכומי התרומות טמונים שני סיפורים יוצאי דופן, האחד סופר בפרשת השבוע שעבר והשני בזו שלפניה, והם מלמדים אותנו דבר-מה יסודי על הטבע היהודי הנכון גם בימינו.

הסיפור הראשון נוגע למשכן. ה' אמר למשה לבקש מהעם לתרום. היו שתרמו זהב, אחרים נדבו כסף, ועוד אחרים נחושת. היו שנתנו צמר או פשתן או עורות. עוד אחרים תרמו עצי שיטים, שמן, סממנים או קטורת. היו שהגישו אבני חן לחושן. הנכונות ההמונית לתת יוצאת דופן:

וְהֵם הִבִּיאוּ אֵלָיו עוֹד נְדָבָה בְּבִקְרָה בְּבִקְרָה. וַיָּבִיאוּ כָּל הַחֲכָמִים הָעֹשִׂים אֶת כָּל מְלָאכַת הַקֹּדֶשׁ אִישׁ אִישׁ מְמַלְאכָתוֹ אֲשֶׁר הֵמָּה עֹשִׂים, וַיֹּאמְרוּ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר, "מְרִבִּים הָעָם לְהִבְיֹא מְדֵי הָעֲבֹדָה לְמְלָאכָה אֲשֶׁר צִוָּה ה' לַעֲשׂוֹת אֹתָהּ". וַיֵּצֵאוּ מֹשֶׁה וַיַּעֲבִירוּ קוֹל בְּמַחֲנֶה לֵּאמֹר, "אִישׁ וְאִשָּׁה אֵל יַעֲשׂוּ עוֹד מְלָאכָה לְתַרוּמַת הַקֹּדֶשׁ",

שיג ושיח - הרב יונתן זקס

וַיָּבִיאוּ הָעָם מִהֶבְיָא. וְהִמְלָאכָה הִיְתָה דָּיִם לְכָל מְלָאכָה לַעֲשׂוֹת אֹתָהּ וְהוֹתֵר (שמות לו, ג-ז).

הם נתנו יותר מדי. משה נאלץ לומר להם לחדול. קשה להאמין שאלה הם בני ישראל שהכרנו, המתאוננים קשי העורף וכפויי הטובה. לפנינו עם הנכסף לתת.

פרשה אחת אחורה – ואנו מגיעים לסיפור העגל. כזכור, הוא התחיל בחרדה שאחזה בעם: משה שעלה להר סיני מבושש לבוא. העוד משה חי? אולי קרהו אסון? ואם כן, איך נקבל את דברי האלוהים ונדע מה לעשות ולאן ללכת? על כן ביקשו מאהרן לעשות את העגל: מעין אוראקל, מכשיר לשמיעת דבר האל.

אהרן, על פי הפרשנות המקלה עמו, הבין שאין בכוחו לבלום את העם בסירוב ישיר, ועל כן נקט תמרון השהיה. הוא ניסה להאט את מהלך הדברים בהנחה שאם יתעכב די הצורך משה יגיע. על כן אמר לעם: "פָּרְקוּ נְזִמֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר בְּאָזְנֵי נְשִׁיכֶם בְּנִיכֶם וּבְנִתֵיכֶם וְהִבִּיאוּ אֵלָי" (לב, ב). על פי המדרש, הוא הניח שדרישה כזו תחולל ויכוחים בתוך המשפחות, וכך הוא ירוויח זמן. אך לא כך קרה. כי מיד – "וַיִּתְּפְּרְקוּ כָּל הָעָם אֶת נְזִמֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר בְּאָזְנֵיהֶם וַיָּבִיאוּ אֶל אֶהֱרֹן" (לב, ג).

שוב הנדיבות הזאת. לפנינו שני מיזמי תרומה שונים תכלית כל שונים. האחד, המשכן, היה קדוש. השני, העגל, היה כמעט אליל. בניית המשכן הייתה מצווה עילאית; עשיית העגל – חטא נורא. אך הנה, היענותם הייתה זהה בשני המקרים. על כך אומר המדרש, "אינן את יכול לעמוד על אופי של אומה הזאת. נתבעין לעגל – ונותנין. נתבעין למשכן – ונותנין"¹. המכנה המשותף

הוא הנדיבות. האומה הזאת לא תמיד נותנת לדבר הנכון – אבל תמיד נותנת.

הרמב"ם, בספרו לנו את זאת ממש, חורג פעמיים בהלכות מתנות עניים שלו מן הנימה העניינית המאפיינת את כתיבתו ההלכתית ב'משנה תורה'. בעניין החובה למנות גבאי צדקה הוא כותב, "מעולם לא ראינו ולא שמענו בקהל מישאל שאין להן קופה של צדקה"². המחשבה שתתקיים קהילה יהודית בלי רשת תמיכה בנזקקים כמעט בלתי נתפסת. בפרק הבא הוא מוסף וכותב:

חייבין אנו להיזהר במצות צדקה יתר מכל מצוות עשה. שהצדקה סימן לצדיקי זרע אברהם אבינו. שנאמר, "כִּי יִדְעֲתוּ לְמַעַן אֲשֶׁר יֵצֵא אֶת בְּנֵיו וְאֵת בִּיתוֹ אַחֲרָיו וְשָׁמְרוּ דְרָךְ ה' לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט" (בראשית יח, ט)... וכל מי שהוא אכזרי ואינו מרחם יִחוּשׁ לַיִּחוּסוֹ, שאין האכזריות מצויה אלא בגויים... כל המעלים עיניו מן הצדקה הרי זה נקרא בליעל, כמו שנקרא עובד עבודה זרה בליעל.³

הרמב"ם אינו אומר פה רק שיהודים נותנים צדקה. הוא אומר שהנטייה לצדקה טבועה בגנים היהודיים; תורשה קהילת יעקב. הנדיבות היא אחד מן הסימנים המזהים של צאצאי אברהם, כדי שאם יהודי אינו נותן צדקה יש לחשוד בייחוסו, שמא לא מאברהם מקורו. בין אם זה עניין של טבע, עניין של תרבות או שניהם גם יחד, להיות יהודי פירושו לתת.

ארץ ישראל ממחישה זאת בגופה. יש בה שתי ימות: ים כנרת וים המלח. ים כנרת מלא חיים. ים המלח הוא ים המוות.

שניהם ניזונים מנהר הירדן; ההבדל הוא שים כנרת מקבל מים ונותן מים, ואילו ים המלח מקבל ולא נותן. לקבל ולא לתת פירושו לא לחיות: כך בגיאוגרפיה של ארץ ישראל וכך בפסיכולוגיה של עם ישראל. כך היה בימי משה, וכך גם בימינו. כמעט בכל ארץ שיהודים חיים בה, הם תורמים לצורכי צדקה ולצורכי ציבור הרבה יותר משיעורם היחסי באוכלוסייה. ביהדות, לחיות פירושו לתת.

1 ירושלמי, שקלים א, א.
2 משנה תורה, הלכות מתנות עניים ט, ג.
3 שם י, א-ג.